

Stenholt Krat

Bronze Age

Burial mound

Burial mound

1: 16 velbevarede gravhøje - især fra bronzealderen - ligger stadig flot i det smukke egekrat. Her en af højene ud til Hærvejsstien.

Stenholt Krat nord for den nu genskabte Bølling Sø rummer i kraft af den gamle og for stor del urørte og naturligt opvoksede egekrat-skov på næsten 100 hektar adskillige spor fra både oldtid og middelalder. Egekrat-skoven ligger på en sandet morænebakke, som ved bronzealder-gravhøjen "Rishøj" hæver sig indtil 105 meter over havet. Dette er også højeste punkt i Engesvang Sogn.

Ved Bølling Sø, som blev genskabt gennem et stort naturgenopretningsprojekt i 2004, stammer nogle af de ældste fund fra Danmarks oldtid. Små bopladser fra de første jægere i Danmark - den såkaldte "Ahrensburg-kultur"- som jagede rensdyr langs iskanten i sidste istid for mere end 12.000 år siden, blev udgravet langs søens bredder forud for retableringen af nutidens ca. 360 hektar store sø.

Store bopladsfund fra den efterfølgende "Maglelosekultur" blev også gjort allerede i 1936, og fundene herfra dannede efterfølgende rammen for det lille museum i skoven ved vestenden af Skallerund-søen i skovens sydlige del. Museet indgår nu som en del af Naturcenter Klosterlund. Et besøg på naturcentret og det lille "Klosterlund-museum" i skoven kan stærkt anbefales som introduktion og forståelse af området, hvor også tørvegravning i nyere tid har spillet en stor rolle.

En fortryllende gammel skov

Det fredede egekrat repræsenterer en af de få rester af den urskov som dækkede landet forud for de tidlige skovrydninger tilbage i bondestenalderen. Pollendiagrammer fra Bølling Sø understøtter, at der

allerede for 10.000 år siden var egeskov i området.

Nutidens egekrat med krogede og ofte flerstammede træer stammer fra såkaldt "stævningsdrift", hvilket vil sige, at man tidligere fældede alle træer i et område, hvorefter træerne med den rette mængde lys fik lov at skyde op igen fra stubben. Træerne fik derved flere stammer, som man så fældede igen, når de havde en passende tykkelse til f.eks. plejslagler. Stævningen bevirkede, at skoven blev fastholdt på et ungt udviklingsstadium. Stævningsdriften påvirkede ikke skovbunden med genplantning, jordbearbejdning, dræning mv. og derfor fremstår skovbunden i Stenholt Krat - i sammenligning med traditionelle skove - ret ujævn og "jomfruelig".

Mange steder trænger lyset også ned til skovbunden og giver en fantastisk vækst af urter - særligt ørnebregner og blåbær. Skal du vælge et tidspunkt, er en sen forårsdag det rigtige tidspunkt for et besøg. Da står skoven "skingrende grøn" og helt speciel, som du næppe finder det andre steder!

Velbevarede gravhøje

16 synlige og fredede gravhøje ligger stadig spredt i Stenholt Krat og oprindeligt har der sikkert været mere end dobbelt så mange. Ingen af gravhøjene er blevet undersøgt arkæologisk, og højene fremstår generelt meget velbevarede og formodentlig intakte.

Rishøj" og Grønhøj er de største og højest beliggende gravhøje, som sikkert blev anlagt i den tidlige bronzealder for ca. 3.500 år siden. Den største høj lå dog oprindeligt nord i skoven et lille stykke nord for Grønhøj. Højen udgør en speciel gravplads - en stor såkaldt stenrøse med en diameter på ca. 30 meter og 3-4 meter høj, som modsat de almindelige tørveopbyggede gravhøje, var opbygget af sten. Stenrøsen og dens traditioner levede videre i historisk tid, hvor højen fungerede som "stenkast" - det vil sige, at forbipasserende lagde en sten på højen.

Da sten er et attraktivt byggemateriale, blev sten fra høje genanvendt i stort omfang før fortidsminderne generelle fredning i 1937. I begyndelsen af 1900-tallet blev en stor del af den store stenrøses sten benyttet til brolægning af Hernings gader, og fra 1927-38 blev de sidste slået til skærver i et offentligt beskæftigelsesprojekt. Fund af stykker fra en bronzedolk i 1854 samt skeletdele daterer den store stenrøse, hvoraf der nu kun ligger spredte sten i skovbunden.

Oldgamle vejspor og gammel kirkesti

Modsat de let synlige gravhøje byder Stenholt Krat også på en lang række knapt så synlige "menneskespor". I skoven findes flere hulveje fra oldtiden og middelalderen, - især den gamle kirkesti mellem Kragelund og Engesvang, som nutidens afmærkede "Hærvejssti" er sammenfaldende med øst-vest gennem skoven, er et godt eksempel. Den gamle kirkesti udgør sammen med kultiske sten med indhuggede (såkaldte skåltegns-fordybninger), stenrækker ud fra gravhøjene og gamle diger alt sammen synlige spor efter menneskers ophold i området gennem årtusinder.

En stor skålsten, som i 1925 blev fundet næsten midt i skoven, er nu opstillet ved Kragelund Kirke.

Kirkestien gennem Stenholt Krat fungerede tidligere som kirkesti for beboerne i Skygge, Klode Mølle og Engesvang, når de søgte til kirken i Kragelund. Engesvang havde i middelalderen en kirke, men på grund af pestens hærgen, faldende befolkningstal og fraflytning blev kirken, som 10 andre kirker på strækningen Randbøl - Engesvang, nedlagt i 13-1400 tallet og først erstattet af nutidens kirke i 1897. Samtidig blev sognet adskilt fra Kragelund. Den nye kirke betød derfor, at den gamle kirkesti mistede sin betydning

omkring slutningen af 1800-tallet. Når du står på Hærvejsstien, ses fortsættelsen af den gamle kirkesti mod vest også i skrænterne lige vest for Hærvejsstien. Ved bakkefoden mod øst i skovens østlige del ses også flere mindre hjulspor som toppede fordybninger i skovbunden lige nord for Hærvejsstien. På dette mere fremkommelige sted afløste et nyt spor - modsat de dybe hulveje i stejle skrænter - blot et gammelt, når det blev opkørt og ufarbart.

Bølling Sø ligger på den jyske højderyg. I oldtid og middelalder delte søen og de tilgrænsende vådområder færdslen øst og vest langs søen. Allerede i oldtiden opstod en helt færdselskorridor nord-syd på den jyske højderyg, ad det vi i dag omtaler som Hærvejen. Vejstrøget markeres af talrige gravhøje anlagt på landskabets højeste punkter, hvor gravhøjene således både kunne ses og fungere som pejlemærker i datidens uvejsomme terræn. Hjørund Høj i østsiden af Stenholt Krat er en af de største gravhøje, som i vestlig retning mod skoven flankeres af flere mindre høje, som du passerer på din vej ad stien.

Den østlige rute kaldes også for "Vintervejen", da "Sommervejen" på højderyggen vest om Bølling Sø var vanskelig at færdes ad i fugtige årstider på grund af de mange sumpede områder langs Karup Å's kilder. Dette problem blev forbedret med anlæggelsen af Klode Mølle og den tilhørende bro og dæmning i 1596.

Mergelbanen gennem Stenholt Krat

Stenholt Krat rummer også en lang række kulturspor fra nyere tid. Gamle tørvegravninger har i de lavtliggende områder skabt moser som søen Skallerund, og spredt i skoven ses også fordybninger fra middelalderens og nyere tids ler- og mergelgravning samt fremstilling af trækul.

Det mest markante anlæg ses dog langs sydsiden af skovvejen øst-vest gennem Stenholt Krat. Her lå det smalle - og nu forlængst opbrudte - jernbanespor for mergelbanen tilhørende Engesvang-Grathehede Mergelselskab. I perioden 1909-15 blev der gravet mergel fra udgravningslejet ved Engesvang til opdyrkning af de omliggende hedeflader, og i skoven ses stadig op til 1½ meter høje spordæmninger i vestsiden af krattet og op til 6 meter dybe gennemskæringer i bakkerne mod øst inde i krattet.

Til alle tider er Stenholt Krat et besøg værd. Her spiller den midtjyske natur og de talrige kulturlevn sammen på bedste vis og danner de bedste forudsætninger for et indholdsrigt besøg - eller blot en fantastisk skovtur. Fortidsmindeguiden ønsker dig en god tur!

2: Fra den store nu helt fjernede stenrøse som lå nord i skoven. Foto fra omkring 1920.

3: Skattefund fra en af de nu sløjfede gravhøje i Stenholt Krat med guldbreakteater og ringguld (foto Nationalmuseet).

4: Ved den store Hjulund Høj i vestsiden af Stenholt Krat findes en helt række af høje på højdedraget øst og nord om Bølling Sø. Højene har sikkert også fungeret som vejviser-høje i oldtidens ufremkommelige landskab.

5: Skålsten fra Stenholt Krat - Nu opsat i mindelunden ved Kragelund Kirke.

Access

- Stenholt Krat er overvejende privatejet.
- Adgang sker i henhold til Naturbeskyttelseslovens regler, hvor færdsel på stier og skovveje er tilladt til fods og på cykel fra kl. 6 morgen til solnedgang.
- Færdsel på den afmærkede hærvejsrute er dog tilladt hele døgnet.
- Bær- og svampeplukning er kun tilladt med ejerens tilladelse
- Al brug af åben ild er forbudt.

Faciliteter

- Den afmærkede "Hærvejssti" fører fra nord til vest gennem Stenholt Krat.
- Silkeborg Kommune har opsat nye informationsskilte (sep.2016) langs denne og ved indgangene til skoven - se oversigtskortet.

Særlige forhold

- Tag særligt hensyn til brandfaren.
- Al brug af åben ild er forbudt
- Hunde skal altid føres i snor.

VIDEO

Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=SOosC17KlhU>

Related literature

Historien i skoven - *Jesper Laursen (Skippershoved forlag, 1994)*

Middelalderen i Danmark - *Nils-Knud Liebgott (Aschehoug, 2004)*

Danmarkshistorien bind 3-4, Bronzealderen - - (*Sesam, 1981-84*)

Mosefolket - *P.V. Glob (Gyldendal, 1965)*

Højfolket - *P.V. Glob (Gyldendal, 1970)*

Danmarks Oldtid. Bronzealderen - *Johannes Brøndsted (Gyldendal, 1. udgave 1938-40)*

Vandreture i Statskovene - *Naturstyrelsen (Skov- og Naturstyrelsen, -)*

Bølling Sø og Stenholt Skov - Historie og natur - *Freddy Boisen m.fl. (Foreningen Forlaget Boelund, 2008)*

Fredning af Bølling Sø og omgivende arealer - *Naturklagenævnet (-, 2003)*

Stenholt Skov / Klosterlund Museum - *Klosterlund Museum og Naturcenter (-, -)*

Om fredning af arealer i og omkring Stenholt Skov - *Fredningsnævnet (-, 1988)*

Stenholt Skov - *Jens Michael Frank (Lokalhistorisk Arkiv Silkeborg, 2005)*

Stenholt Skov og Stenholt Mose - *Naturstyrelsen (Miljø- og Fødevarerministerie, 2016)*

Gammel Skov - *Natur og Miljø (Århus Amt, 1995)*

Drift af stævningssskove - *Julia Gram-Jensen m.fl. (-, 2012)*

Klosterlund og Snarup Mose - *Therkel Mathiasen (Nationalmuseets Arbejdsmark, 1937)*

Klosterlund-fundet - i Gudenå-kulturen - *Therkel Mathiasen (-, 1937)*

Maglemosetidens Jægere og Fiskere - *Jørgen Troels-Smith (-, 1957)*

Practical Information

ADDRESS

7442 Engesvang, Central Jutland

OWNERSHIP

Privately owned

GPS

56.195358, 9.349451

UTM

E521684 N6227878
